

ЎЗБЕКИСТОНДА МОНОПОЛИЯНИ ТАРТИБГА СОЛИШ ВА АДОЛАТЛИ РАҚОБАТНИ ТАЪМИНЛАШ СИЁСАТИ

Давлатов Мардон

*Ориентал Университети Иқтисодиёт ва Туризм факултети 2-босқич
талабаси.*

Аннотация: *Мақолада монополия сиёсати, унинг тарихи, турлари, жамият ривожига ижобий ҳамда салбий оқибатлари, монополистик ташкилотларнинг давлат бошқарувини издан чиқариши, бозор иқтисодиёти шароитида рақобатбардош корхона, ташкилотларни иқтисодий салоҳиятини, бозорга кириб келишини, ўз ўрнига эга бўлишига қарши сунъий ҳаракатлар амалга ошириш усуллари ва Ўзбекистон шароитида монополияга қарши курашиш чора тадбирларини такомиллаштириш масалалари тадқиқ этилган.*

Таянч иборалар: *монополия, рақобат, УзАуто Моторс, легал, патент, товар белгиси, муаллифлик ҳуқуқи, олигополия, соф ва сунъий монополия, Артел, рақамлаштириш, концерн, консорциум, синдикат, оддий халқ.*

КИРИШ:

Монополия, монополистар, Генерал Моторс, Артел каби сўзларни ҳозирги кунда деярли ҳар куни ҳар биримиз эшитамиз. Монополия кўринишидан, ўқилишидан оддийгина сўз бўлиб туюладиган ушбу терминни нафақат иқтисодчилар, истеъмолчилар балки оддийгина 7 ёшлик ўзбек боласи ҳам жуда яхши тушунади. Мен оддийгина иқтисодиёт факултети талабаси монополия ҳақида бир тўхтамакчи яъни фикрга кеганимга 8 йилдан ошди. Эсимни таниганимдан бери ёқолсин монополия, бизга эркинлик керак, растаможка очилсин фермерларга эркинлик керак каби сўзларни эшитиб келаман. Мен Ўзбекистонда монополия ҳеч қачон тугатилмайди, монополистарга қарши ҳаттоки олий мажлис депутатлари олий суд раислари ҳам ҳеч нарса қила олмаганларидан сўнг бу мавзу ҳақида бошқа фикр юритмайман, бу мавзуга бошқа аралашмайман деган эдим. Аммо ҳозирги кунда жамиятимизда учраётган турли хилдаги ноҳақликлар ичимдаги йиллар давомида сўниб ётган вулқонни портлатди. Бор куч ва салоҳиятимни ишга солиб бу мавзуда мақола ёзишга қарор қилдим. Бу мавзу жамият ҳаётида шунчалик чуқур илдиз отганки монополияга қарши фикр билдирмаган бирор инсон қолмаган бўлса керак. Бу мавзу шунчалик қизиқарлики соатлаб, ҳаттоки кунлаб гаплашиб фикрлар билдириб ечимлар топилгани билан барибир уни охиригача нўқтаси илдизи қаерда эканлигини топиш иложсиз. Мен бугунги фикрларимни қарашларимни Ўзбекистонда 1-рақамли монополистик корхоналарига айланган Генерал Моторс яъни оддий халқ тили билан айтганда ГМ, Маиший техника бозорида бир тийинга қиммат бўлиб бораётган Артел, Мусаффо осмонимизни эгаллаган Ўзбекистон ҳаво йўллари, газни Хитойга сотиб

халқни совуқда қолдираётган Узтрансгаз ва Узнефтваз, Электр энергиясини Афғонистонга арзон нархда сотиб Туркманистон ва Тожикистондан қимматига сотиб оладиган ЎзбекЭнерго га бағишлайман. Монополиянинг бозор иқтисодиёти ва давлат ривожланишинини орқада қолдиришида асосий сабабчилардан бири эканлигини бутун бир оммага яна бир бор эслатиб қўймоқчиман. Бунинг учун монополия ҳақида кенгроқ тушунчага эга бўлишимиз керак.

АДАБИЁТЛАР ТАХЛИЛИ:

Хеч қанақанги шубхага ўрин йўқки монополия бор жойда рақобат йўқолади, натижада бозор шароитида амал қилувчи иқтисодиёт самарадорлигини бозор воситасида тартибга солиш механизми ишдан чиқади.”Бугунги кунда деярли барча мамлакатлар иқтисодиётида монополияларни давлат томонидан тартибга солиш чора-тадбирлари қўлланилиб,бу монополияга қарши сиёсат деб аталади.Давлатнинг монополияга қарши сиёсати асосини монополияга қарши қонунчилик ташкил этиб,у турли мамлакатларда турли даражада ривожланган бўлади.Одатда, АҚШдаги монополияга қарши қонунчилик нисбатанилгарироқ ва мукамалроқ ишлаб чиқилган,деб ҳисобланади.У қуйидаги учта қонунчилик ҳужжатларига асосланади:

1.Шерман қонуни (1890 йилда қабул қилинган).Бу қонун савдони яширин монополлаштириш,у ёки бу тармоқдаги якка назоратни қўлга олиш,нархлар бўйича келишувларни тақиқлайди.

2.Клейтон қонуни(1914 йилда қабул қилинган).Бу қонун махсулот сотиш соҳасидаги чекловчи фаолиятларни,нарх бўйича камситиш,маълум кўринишдаги бирлашиб кетишлар,ўзаро боғланиб кетувчи директоратлар ва бошқаларни тақиқлайди.

3.Робинсон-Петмен қонуни(1936 йилда қабул қилинган).Бу қонун савдо соҳасидаги чекловчи фаолиятлар, “нархлар қайчиси”,нарх бўйича камситишлар ва бошқаларни таъқиқлайди.

1950-йилда Клейтон қонунига Селлер-КефOVER тузатиши киритилди.Унда ноқоний бирлашиб кетишлар тушунчасига аниқлик киритилиб,активларни сотиб олиш орқали бирлашиб кетиш тақиқланди.Агар Клейтон қонуни йирик фирмаларнинггоризонтал равишдаги бирлашиб кетишларига тўсиқ қўйган бўлса,Селлер-кефOVER тузатиши вертикал равишдаги бирлашиб кетишларга чеклов киритди.

Ўзбекистонда “Монопол фаолиятини чеклаш тўғрисида”ги қонун (1992-йил август) кучга киритилди ҳамда унинг асосида рақобатчиликни ривожлантиришга қаратилган бир туркум меъёрий ҳужжатлар ишлаб чиқилди.Мазкур қонунга кўра,бозорда атайлаб тақчиллик ҳосил қилиш,нархларни монополлаштириш,рақобатчиларнинг бозорга кириб боришига тўсқинлик қилиш,рақобатнинг фирром усулларини қўллаш ман этилади.Қонунни бузувчилар рақибига етказган зарарни қоплашлари,жарима тўлашлари,фирромлик билан олган фойдфдфн махрум этилишлари шарт.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан 1996-йил 27-декабрда “Товар бозорларида монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобат тўғрисида”ги янги қонун қабул қилинди. Ушбу қонун монополистик фаолият ва фирром рақобатнинг олдини олиш, уни чеклаш, тўхтатишнинг ташкилий ва ҳуқуқий асослари белгилаб бериб, республиканинг товар бозорларида рақобат муносабатларини шакллантириш ва самарали амал қилишини таъминлашга қаратилган.”

[Иқтисодиёт назарияси дарслик Шодмонов.Ш.Ш. 183,186-саҳифалар.]

Тадқиқот методологияси: Бутун дунё ва Ўзбекистон бўйича йиғилган илмий мақолалар, дарсликлар, профессор олимларнинг фикр-мулохазалари уларнинг назарий ва амалий стратегиялари илмий ишлари мазкур тадқиқотнинг назарий-услубий асосларини ташкил этади. Тадқиқотда абстракт ва аналитик мушоҳадалар, норматив, позитив ва сиёсий таҳлил, қиёсий ва омилли таҳлил каби усуллардан фойдаланилган.

Мақолани тайёрлашда АҚШ антимонополия қўмитаси, Ўзбекистондаги монополияга қарши курашиш ва рақобатни ривожлантириш агентлиги. Иқтисодий таълимотлар тарихи (Ш.Тошматов), Иқтисодиёт назарияси дарслик (Шодмонов.Ш.Ш), жонқуяр ўзбек халқининг монополияга қарши салбий ҳамда ижобий фикрлари, қарашлари ва муаммони хал этишда ўзининг таклиф ва мулохазалари келтириб ўтилган.

ТАҲЛИЛЛАР ВА ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ:

Монополия грекча монос-ягона ва полео-сотаман сўзларидан келиб чиққан бўлиб яқка ҳукмронлик деган маънони англатса ҳам асли келиб чиқиши бозорга оид тушунчалардан таркиб топгани билан, унинг иқтисодий асоси аслида ишлаб чиқаришга бориб тақалади.

“Монополияни қуйидагича таърифлаш ўринли: Монополия-монопол юқори нархларни ўрнатитиш ҳамда монопол юқори фойда олиш мақсадида тармоқлар, бозорлар ва яхлит макроиқтисодиёт устидан ҳукмронликни амалга оширувчи йирик корхоналарнинг бирлашмалари. Монополия –иқтисодиётнинг 1 соҳасида танхо ҳукмронлик, бозорни ташкил этиш шакли. Бундай бозорларда ягона сотувчи ўз товари билан фаолият кўрсатади, бошқа тармоқларда бундай товарнинг ўринбосари бўлмайди. Монополия-ишлаб чиқариш воситалари, ишчи кучи ва яратилган маҳсулотлар асосий қисмининг озчилик корхоналар, соҳибкор шахслар ёки давлат қўлида тўпланиши натижасида пайдо бўлади. Монополия кўринишлари қадимдан мавжуд. Ноёб маҳсулот етиштиладиган ерлар, конлар, сув хавзалари, ўрмонлар ва бошқа табиий манбалар озчилик қўлида тўпланиб, эгаларига монопол мавқе берган, улар маълум маҳсулотни бозорга танхо етказиб берувчиларга айланиб, у ерда ҳукмрон бўлганлар.” [1]

Монополия тушунчасига турли ўқув адабиётларида турлича таъриф берилган. Баъзи ўринларда уни “давлат, корхоналар, ташкилотлар, сотувчиларнинг

қандайдир хўжалик фаолиятини амалга оширишдаги мутлақ ҳуқуқи” [2] сифатда қаралса бошқа ҳолатларда “фаолиятнинг у ёки бу соҳасида шахс ёки кишилар гуруҳининг ҳар қандай ҳукмронлик ҳолати” [3] деб таърифланади.

МОНОПОЛИЯНИНГ ТУРЛАРИ:

“Соф монополия-тармоқдаги ягона ишлаб чиқарувчи ёки сотувчининг нарх ва ишлаб чиқариш ҳажмини белгилашдаги яқкаҳукмронлик ҳолати ҳисобланади.Ўзбекистонда соф монополиялар таркибига “Уз-Ауто-Моторс” “Ўзбекистон хаво йўллари”ДАК, “Ўзбекистон темир йўллари”ДАК, “Тошкент авиатсия ишлаб чиқариш бирлашмаси” ни мисол келтиришимиз мумкин.Улар ҳақиқатдан ҳам ўз тармоқларидаги яқка ишлаб чиқарувчилар ҳисобланади.”[4]

Баъзи бир вақтларда битта тармоқда монополист ишлаб чиқарувчилар сони кўпайиб кетиб монополистик рақобатни юзага келтиради,бунга мисол қилиб Ўзбекистонда ишлаб чиқарилаётган АТЛАС мебел,Арт мебел, Зелёний чай,Кристалл кир ювиш воситаси, Вип Бренд,Империя каби кийим кечак ишлаб чиқарувчи ва савдо тармоқларини келтирсак бўлади.

Олигополия-тармоқдаги бир неча йирик ишлаб чиқарувчи ёки сотувчининг нарх ва ишлаб чиқариш ҳажмини белгилашдаги ҳукмронлик ҳолати ҳисобланади.Олигополист-ишлаб чиқарувчиларга Ўзбекистонда цемент(асосан Бекобод,Қувасой,Охангарон,Навоий шаҳарларида жойлашган),кўмир (Ангрен шаҳри Сариосиё (Шарғун) ва Бойсун(Тўда) туманларида жойлашган) ишлаб чиқаришни мисол келтириш мумкин. [5]

Буларни қаторига Ўзбекистондаги шприц ишлаб чиқарадиган ЭКОС СП ООО,ХЕАЛТХ ЛИНЕ СП ООО,УЗ-КОРЕА МЕДИКАЛ ва АСКЛЕПИЙ-СВИФТ СП ООО корхоналарини мисол келтирсак бўлади.Юқоридаги корхоналар Ўзбекистон бозорида ҳукмронликни эгаллаб олиб шунақанги стратегия ишлаб чиққанки ҳар битта ишлаб чиқарилган маҳсулотига кетган харажат устига энг минимал 10 сўмдан нарх қўйиб бозорга тарқатишади.Бу стратегия билан улар шприц нархини камайтириб бозордаги талаб миқдори кўплиги учун оз миқдордаги фойда ҳам уларнинг харажатини қоплагани учун бошқа кампаниялар ушбу нархда маҳсулот ишлаб чиқариб бозорга тарқатса умумий харажатлари узоф йиллар зарарга қараб кетишини ҳисоблаб кўриб ушбу бизнесга киришга ҳаракат ҳам қилишмайди ва бў бизнес ўзини оқлашига ишонишмагани учун бу тармоққа киришмайди.Натижада бу 4 та корхона бозорга ўз соҳаси бўйича узоқ йиллар ҳукмронликни сақлаб келишаверади.

“Табиий монополия:Корхонанинг технологик хусусиятлари сабабли маҳсулотга бўлган талабни қондириш рақобат мавжуд бўлмаган шароитда самаралироқ амалга оширилувчи товар бозорининг ҳолати.Бундай самарадорлик ишлаб чиқариш ҳажмининг кўпайиб бориши билан товар бирлигига тўғри келувчи хўжалик харажатларининг ахамиятли даражада пасайиб боришида намоён бўлади.Табиий монополия субъектлари томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотлар истеъмолини бошқа турдаги маҳсулотлар билан алмаштириб бўлмайди.”[6]

Табиий монополия субъектларини давлат қатъий тартибга солиб туради бунга мисол қилиб ўзбекистонда электр энергияси ва иссиқлик энергияси ишлаб чиқариш ва уларни етказиш темир йўллардаги юк ва йўловчи ташиш хизматларини киргизсак бўлади. Яна бунга мисол қилиб дунёдаги етказиб бериш хизмати бўйича энг гигант бўлган АМАЗОН компаниясини ҳам мисол қилишимиз мумкин. Бу компаниялар ўз соҳаси бўйича монопол ҳокимиятни эгаллаб олишган бўлса ҳам буларнинг нарх сиёсати ишлаб чиқаришга кетган харажатлари ва хомашёларнинг ноёблиги қимматлиги эвазига нарх табиий равишда ўсиб бориши мумкин. Аммо сунъий тарзда бу корхоналар нарх сиёсатини оширсан ёки истеъмолчилар олдидан мажбуриятларини бажармасалар уларга давлат томонидан зарур чоралар қўлланилади.

Легал (қонуний) монополия: Бу қонуний тарзда ташкил этилган монополистик тармоқнинг бир тури ҳисобланади. Унинг таркибига рақобатдан химоя қиладиган 1) Патент тизими, 2) Муаллифлик ҳуқуқи, 3) Товар белгилари кирди.

Патент-Ихтирочилар ва муаллифлар томонидан яратилган турли хилдаги ихтиролар, янгиликлар, фойдали тизимлар, моделларнинг намуналарини тасдиқлайдиган ва уларга мутлақо ҳуқуқни берадиган тизим ҳисобланади.

Бу тизимда ихтирочи қилган ихтироси учун патентга ариза топширади ва тасдиқдан ўтганидан кейин ушбу ихтиро қонуний тарзда унинг эгаси ҳисобланади.

Муаллифлик ҳуқуқи-Бирор бир илмий, бадиий ва санъат асарларини ижро этиш ёки телевиденияларга узатишни яратиш ва улардан фойдаланишни қонуний тартибга солиш шакли ҳисобланади. Бу ҳуқуқни олган муаллифнинг ўзига сотиш, ижарага бериш, нусха олиш ва кўпайтиришга рухсат бериши мумкин. Унинг рухсатсиз нусха олиш ижро этиш таъқиқланади ва жавобгарликка тортишга асос бўлади.

Товар белгиси-Савдо белгилари рамзлари нишонлари савдо белгисининг номларини рўйхатга олиш, уни ҳуқуқий химоя қилиш ва фойдаланишни қонуний тарзда тартибга солиш шакли ҳисобланади. Соса Сола компаниясини оладиган бўлсак бу ном остида бирор бир бошқа корхона бу маҳсулотни ишлаб чиқариб сотувга чиқара олмайди. Фақатгина келишув ва франчайзинг асосида шартнома тузиб ушбу товар белгисидан фойдаланиш мумкин. Масалан: Ўзбекистондаги THE СОСА СОЛА компанияси бу номдан фойдаланиб келаяпти.

“Сунъий монополия-монопол фойда олиш мақсадида ташкил этилувчи бирлашмаларнинг шартли номи. Сунъий монополия ўз манфаатлари йўлида бозор мухити тузилишини атайлаб ўзгартиради яъни бозорга янги рақибларнинг кириб келишига йўл қўймаслик учун турли тўсиқлар ҳосил қилади (Хомашёларни ва энергия манбаларини эгаллаб олади, банкларни янги корхоналарга кредит беришини тақиқлашга ҳаракат қилади), ишлаб чиқаришдаги энг юксак даражадаги технологиясига эришиб қолган рақибларини бу даражага чиқишига имкон бермайди, ўз фаолиятини юқори даражада реклама қилиш орқали бошқа рақобатчиларни бозордан сиқиб чиқаришга ҳаракат қилади.” [7]

Бунга яққол мисол қилиб АРТЕЛ компаниясини кўрсатишимиз мумкин. Артел ўзининг бозордаги монополиясини эгаллаш учун божхонадан бошқа турдаги маиший техника воситаларини кириб келишида чекловлар ўрнатилишига эришди.Ўзини телевидения ва оммавий ахборот воситалари ва интернет тармоғи орқали узлуксиз рекламалари орқали Ўзбекистон бозорида маиший техника бозорида суний монополияни яратди. Бу стратегиялари орқали хозирги кунда компания махсулотлари 2-3 баробарга қимматлашди ва корхона фойдасини имкон қадар максималлаштиришга ва бозордаги ўрнини сақлаб қолишга ҳаракат қилаяпти.

“Сунъий монополиялар Картел, Синдикат,Трест,Консорциум ва Концерн каби аниқ шаклларда намоён бўлади.

Картел:-Битта саноат тармоғидаги бир неча корхоналарнинг уюшмаси бўлиб,унинг иштирокчилари ишлаб чиқариш воситалари ва махсулотларига ўз мулккий эгаллигини,сақлаб қолади,яратилган махсулотларни сотиш эса квота,яъни махсулот ишлаб чиқариш умумий ҳажмидаги ҳар бир иштирокчининг улуш,сотиш нархлари,бозорларнинг бўлиб олиниши ва х.к бўйича келишув асосида амалга оширилади.

Синдикат-бир турдаги махсулот ишлаб чиқарувчи бир неча корхоналарнинг бирлашмаси.Бунда ишлаб чиқариш воситаларига мулкчилик бирлашма иштирокчиларининг ўзида сақланиб қолгани ҳолда,улар томонидан ишлаб чиқарилган махсулотни сотиш махсус ташкил этилган ягона савдо ташкилоти орқали амалга оширилади.

Трест-Ишлаб чиқариш воситалари ва тайёр махсулотга биргаликдаги мулккий эгалликни таъминловчи ишлаб чиқарувчиларнинг юридик шахс кўринишидаги бирлашмаси.

Консорциум-Тадбиркорларнинг йирик молиявий операцияларини биргаликда амалга ошириш мақсадида бирлашуви(масалан,йирик миқёсли лойихаларга жуда катта миқдорда ва узоқ муддатли кредит бериш ёки инвестициялар қўйиш.

Концерн-Расмий жихатдан мустақил бўлган,кўп тармоқли корхоналар(саноат,савдо,транспорт ва банк каби турли соҳа корхоналари)нинг мажмуини ўз ичига олувчи бирлашма” [8] Хозирги вақтда сунъий монополиянинг ушбу тури жуда кенг тарқалган бўлиб бунда бош ташкилот қолган иштирокчилар фаолияти устидан тўлиқ молиявий ҳукмронлик қилади.Бундай концернларга Ўзбекистондаги ЎзАвтоЙўл,Ўзкимёсаноат,Ўздавмашконсерн,Радиоэлектронтехасбоб кабиларни мисол қилиб келтирсак бўлади.

Картелга мисол қилиб ОПЕК ташкилотини олсак бўлади. Синдикатларга Ўзбекистондаги Марказий банк, Капиталбанк ва Саноатқурилиш банк каби банкларни киргизамиз.

Трест-Буларга мисол қилиб жахон гигант компаниялари ГУГЛ,ЭПЛ,ФЕЙСБУК ва АМАЗОНни мисол қилишимиз мумкин.

Консорциум- Ўзбекистон Россия бошчилигидаги консоциумга қўшилган эди.Россия тиббиёти аллақачон фармацевтиканинг қулига айланганлигини ҳисобга олсак рус профессорлар айнан ўзларида ишлаб чиқарилган дориларни тавсия қилишади,шу туфайли ўзларининг махсулотини бизга миллиардлаб долларга пуллашади ва айтишадики бу препаратлар энг яхшиси.Ўзбек халқидаги Хўрозқанд чет элники деса ётиб ялашади деган иборани руслар ўзига асос қилиб халқимизни роса талон тарож қилишади.

ХУЛОСА

Монополияни ўрганар эканман бу тизимнинг ижобий томонлари ҳам салбий томонлари ҳам мавжудлигини кўрдим.Ижобий тарафи шундан иборатки маълум бир тармоқларга нисбатан самарали бўлади ва харажатларнинг тежалишига олиб келади. Легал монополиянинг асоси бўлган патентлаш,муаллифлик ҳуқуқи, ва товарнинг белгилари бозордаги ва жамиятдаги инсонларнинг ҳуқуқий манфаатларини химоя қилади.Уларнинг товар номига ихтироларга бадиий асарларга бўлган эгалик ҳуқуқлари кафолатланади.

САЛБИЙ ТАРАФЛАРИНИ АЙТАДИГАН БЎЛСАМ

Бозордаги соф рақобатни ўлдиради.Яъни монополист якка ҳукмрон бўлганлиги учун нарх сиёсатини ўзи белгилайди хохласа нархни тушириб хохласа нархни маълум миқдорда оширади,хохласа махсулот хажмини оширади, хохласа камайтиради, хохласа умуман ички бозорга махсулот чиқармасдан(сотмасдан) четга экспорт килади;

-Ресурсларнинг тенг тақсимланмаслиги; Бунда корхоналар юқори даромад ортидан қувиб ишлаб чиқаришни суний равишда чеклаб қўяди ва нархларнинг кўтаради,ишлаб чиқарган махсулотларига кетган хомашёнинг ҳам сифатсиз турларидан фойдаланади. Натижада иқтисодий самарадорикни бозор шароитида тартибга соладиган механизмни ишдан чиқаришади.

-Даромадлардаги тенгсизлик кучаяди. Бунда монополист нархни кескин кўтариши натижасида оддий аҳолининг даромадлари камайиши кузатилади.

”Айрим менеджерлар,бошқарувчилар иқтисоднинг айрим оддий тушунчаларидан йироқлигига аллақачон амин бўлдик.Бироқ, агар мен автомобил монополисти бўлганимда ҳеч бўлмаса истеъмолчиларнинг жиғига тегиб битта жумлада “арзон автомобил” ва “10000-15000 АҚШ доллари” ни ишлатмаган бўлар эдим.Аҳолининг кўп қисми миллион сўм атрофида маошга яшашини унутмайлик” [9] Мен бу фикрни айтган Ўзбекономикс телеграм канали асосчиси Ботир Кобиловнинг фикрларига тўлиқ қўшиламан.Чунки аҳолимизнинг асосий қатлами ўртача 2 миллион сўм маошга кун кўришади. Битта оддий инсон оддийгина дамас мошинасини олиши учун (ойлик маоши 2 млн сўм бўлса) ҳеч нарсага пул харажат қилмасдан емай ичмай 3 йил у 7 ой ва 5 кун ишлаши керак экан (дамас нархи 86 млн 110 минг сўм).Энди унинг оиласи, бола чақаси рўзғори бор бўлса ойига 1 млн сўмдан йиғиб борган тақдирда ҳам 7 йил 2 ой 10 кун ишлаши керак ҳалиям мен котта болларни гентрасини

ёки бойваччаларни малибу,треккер ёки яқинда чиққан оних каби усти ялтироқ ичи қалтироқ мошиналарини айтмаяпман.Агар уларни хисоблайдиган бўлсак биз каби оддий ахоли мошина олғунига қадар инсоният ойга яшаётган бўлади.

-Иқтисодий турғунлик ва фан техника тараққиёти орқада қолади.Яъни монополист махсулот сифатини оширишга интилмайди,харидорларнинг манфаатлари четга суриб қўйилади ва махсулотлар хилма хиллиги кенгаймасдан қолади.

-Иқтисодиётда демократик ҳаракатларни тўсиб қояди. Бунда монополист ўз ишчиларига кам иш ҳақи тўлаши махсулотларини жуда баланд нархлар ўрнатилиши ва ўз махсулотини истеъмоли учун ахолига билвосита усуллар орқали мажбурлашлар ва камситувчи шартлар қўйиши кузатилади.

МЕНИНГ ТАКЛИФЛАРИМ:

-Сунъий монополия корхоналарини бирнеча корхоналарга парчалаб юбориш ва улар устидан давлат сиёсати даражасида назорат ўрнатиш

-Бозордаги талаб ва таклиф қонунидан келиб чиққан ҳолда УзАвтоМоторс корхонасини сифатли ишлаб чиқариш ҳажмини кескин ошириб автомобиллар нархини максимал даражада тушириш.Бу стратегия ўзини 100 % оқлайди чунки нарх тушганидан кейин автомобилларга бўлган талаб ҳам ошади корхона 1 йилда 300 мингта автомобил ишлаб чиқариб ўртача 150 млн дан сотган бўлса 40 млрд \$ топган бўлса ишлаб чиқаришни 500 мингтага етказиб ўртача 100 млн дан сотса 44 млрд 642 млн \$ даромад кўради дегани.Бу дегани 4 млрд 642 млн \$ қўшимча даромад ва оддий ахолининг машинага бўлган талабини максимал даражада қондиришга қаратилган улкан ҳаракат бўларди.

-Монополияга қарши курашиш қўмитасини фаолиятини аралашишни кескин таъқиқлаш ва у ерда ишлаётган ходимларни хавфсизлигини таъминлаш уларга кониқарли маош тайинлаш.

- айрим сохалардан ташқари (Ахолининг шахсий кунлик истеъмол товарлари,транспорт йўл харажатлари,тиббий хизматлар ва таълим сифатини ошириш)барча корхона ва ташкилотларда давлатнинг ва монополистик ташкилотларнинг бозор иқтисодиётига аралашишини кескин камайтириш.

-Иқтисодиётга рақамлаштиришни янги технологияларни олиб кириш.

-Монополист ташкилотларга максимал тарзда энг юқори нархни белгилаш сиёсатини амалга ошириш керак. Масалан: Ишлаб чиқаришга кетган жами харажатларнинг устиги ўртача 25% дан ортиқ нарх ўрнатмаслик шартномаси тузилиши керак монополист махсулотига 20000 сўм харажат қилиб 25000 сўмгача сотиши мумкин агарда уни 30000 мингга сотадиган бўлса антимонополия департаменти хисоблаб чиқиб ортиқча қўйиб сотилган 5000 сўмни давлат бюджетига мусодара қилиш керак ва монополистга қонуний жарима қўллаш керак.

-Баъзи бир давлат ишида ишлаб давлатнинг қонунларини ўзининг манфаатлари йўлида фойдаланаётган шахслар устидан назоратни қўлга олиш давлат идораларини коррупсия ва таниш билишчиликлардан холи ҳолда иқтидорли ўз ишининг устаси

Бўлган тажрибаси бўлмаса ҳам ўзининг қарашлари стратегиялари билан олдинга юришга мажбур қиладиган ёшлар кадрлар билан бойитиш. Зеро иқтисодиёт вазирлигида прогнозларни хато қилиб арзон нархда Газни Хитой ва Россияга, Электрни Афғонистонга сотиб ўз аҳолисини совуқда газсиз электр энергиясиз қолдириб яна қиммат нархда Туркменистондан газ ва электр энергия Тожикистондан элеэктр энергия сотиб олиб давлат бюджетига млярдлаб зарар келтирадиган рахбар ходимларни бизга кераги йўқ.Авваламбор биринчи навбатда халқнинг истеъмол савати, яшаш шароити юқори даражада бўлиши керак.

Олий ўқув юртлари талабалари билан Япония ва Германия стратегияси бўйича республикадаги мавжуд давлат ташкилотлари корхона ва муассасалар ўртасида шартномалар тузилиши керак. Назария билан амалиёт биргаликда ўргатилиши керак ана шундагина бугун ўқишни тамомлаган талаба рахбари олдида ҳам бутун коллектив олдида ҳам ўзининг фикрларини стратегияларини бемалол айтиб амлиётда уни амалга ошира олади.Хаттоки кучли билим ва ўрганган амалиёти эвазига баъзи монополист рахбар ташкилот ходимлари билан ҳам бемалол рақобатлаша олади рахбари гапига кириб коррупсияга аралашмайди ва унга қарши чиқа олади.Биз жамиятимиз орасида эпидемияга айланган ушбу вирусларни илдизи билан тозалашимиз керак.Зеро соғлом авлод, соғлом жамият ва соғлом рақобат ривожланишнинг энг асосий калитидир.

Фойдаланилган адабиётлар тўплами:

- 1.Википедия. Монополия бу?
- 2.Экономическая теория: Учебник – Изд,испр и доп/ Под обў ред.акад. В.И.Видяпина, А.И.Добринина,Г.П.Журавлевой,Л.С.Тарасевича.-М.:ИНФРА-М,2005,121-ст.
- 3.Куликов.Л.М. Экономическая теория: Учебник-М.:ТК Вебли,изд-во Просрект,2005,191-ст.
- 4.5.6.7.8.Иқтисодиёт назарияси дарслик Шодмонов.Ш.Ш. 177-183-саҳифалар
9. Ўзбекономикс телеграм канали t.me/uzbekonomics.